UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

29 päivänä syyskuuta 2011 *

Asiassa C-521/09 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 11.12.2009,

Elf Aquitaine SA, kotipaikka Courbevoie (Ranska), edustajinaan avocat E. Morgan de Rivery, avocat S. Thibault-Liger ja avocat E. Lagathu,

valittajana,

ja jossa vastapuolena on

Euroopan komissio, asiamiehinään A. Bouquet ja F. Castillo de la Torre, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

* Oikeudenkäyntikieli: ranska.

UNIONIN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J. N. Cunha Rodrigues sekä tuomarit A. Arabadjiev, A. Rosas, A. Ó Caoimh (esittelevä tuomari) ja P. Lindh,

julkisasiamies: P. Mengozzi,
kirjaaja: hallintovirkamies B. Fülöp,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 25.11.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 17.2.2011 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Elf Aquitaine SA (jäljempänä Elf Aquitaine) vaatii muutoksenhaussaan unionin tuomioistuinta kumoamaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomion asiassa T-174/05, Elf Aquitaine vastaan komissio, 30.9.2009 antaman tuomion

(jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt Elf Aquitainen kanteen, jossa ensisijaisesti vaadittiin [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 19.1.2005 tehdyn komission päätöksen K(2004) 4876 lopullinen (asia COMP/E-1/37.773 – MCAA) kumoamista ja toissijaisesti valittajalle määrätyn sakon kumoamista tai sen määrän alentamista.

Asian tausta ja riidanalainen päätös

2 Valituksenalaisen tuomion 3–7 kohdasta käy ilmi, että Euroopan komissio aloitti monokloorietikkahapon markkinoiden kartellia koskevan tutkinnan vuoden 1999 lopussa sen jälkeen, kun yksi kartelliin osallistuneista yhtiöistä oli ilmoittanut kartellista. Komissio teki 14. ja 15.3.2000 tarkastuskäyntejä muun muassa valittajan tytäryhtiön tiloissa. Komissio lähetti 7. ja 8.4.2004 väitetiedoksiannon 12 yhtiölle, myös Elf Aquitainelle ja sen tytäryhtiölle (aiemmalta nimeltään Elf Atochem SA, sittemmin Atofina SA ja valituksen tekemisen hetkellä Arkema SA; jäljempänä Atofina tai Arkema).

3 Valituksenalaisen tuomion 8 kohdasta ilmenee, että komissio katsoi riidanalaisessa päätöksessä pääasiallisesti, että yritykset, joita päätös koski, olivat osallistuneet EY 81 artiklan vastaiseen kartelliin.

4 Kuten valituksenalaisen tuomion 9–12 kohdasta ilmenee, komissio hylkäsi päätöksessään Elf Aquitainen esittämät vastakkaiset lausumat ja katsoi, että Elf Aquitainen hallussa olleet 98 prosenttia Atofinan osakkeista olivat riittävä peruste Elf Aquitainen saattamiseksi vastuuseen tytäryhtiön toiminnasta. Komissio katsoi myös, että se seikka, ettei Elf Aquitaine ollut osallistunut monokloorietikkahapon tuotantoon eikä

myyntiin, ei estänyt pitämästä sitä taloudellisena kokonaisuutena yhdessä konsernin liiketoimintayksiköiden kanssa.

5 Valituksenalaisen tuomion 30 kohdasta ilmenee, että Elf Aquitainelle ja Arkemalle komission päätöksen nojalla yhteisvastuullisesti määrätyn sakon määrä oli 45 miljoonaa euroa.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsitelty kanne ja valituksenalainen tuomio

6 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisella tuomiolla sille esitetyt 11 kanneperustetta ja velvoitti valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Tässä yhteydessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korosti erityisesti jäljempänä esitettyjä näkökohtia.

7 Ensimmäisessä kanneperusteessaan valittaja väitti, että sen puolustautumisoikeuksia oli loukattu riidanalaisella päätöksellä kahdella tavalla, koska yhtäältä päätös on tehty sellaisen menettelyn päätteeksi, jossa prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatetta on loukattu (ensimmäinen osa), ja koska toisaalta komissio on päätöstä tehdessään laiminlyönyt velvollisuutensa ottaa huomioon hallinnollisessa menettelyssä ilmenneet seikat (toinen osa).

8 Valituksenalaisen tuomion 54–72 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi ensimmäisen kanneperusteen kokonaisuudessaan ja totesi seuraavaa:

”– –

64 On aiheellista hylätä myös väite, jonka mukaan sitä, että kantajan on katsottava olevan vastuussa rikkomisesta, johon Arkema on syyllistynyt, ei [riidanalaisessa] päätöksessä ole tuettu riittävästi kantajan vastuun oikeuttamiseksi. [Mainitusta] päätöksestä –– nimittäin ilmenee nimenomaisesti, että komissio on viitannut niihin periaatteisiin, joita sovelletaan arvioitaessa emoyhtiöiden vastuuta rikkomisista, joihin niiden tytäryhtiöt ovat syyllistyneet. Sen perusteella, ettei komissio ole tehnyt kantajan osalta yhtäkään tutkimusta, lähettänyt sille tietojensaantipyyntöä tai ollut siihen yhteydessä ennen väitetiedoksiannon lähettämistä, ei voida asettaa kyseenalaiseksi sitä, että komissio saattoi ilmoittaa sille sitä vastaan puhuvista väitteistä ensimmäisen kerran väitetiedoksiannossa. Kantajalla on nimittäin ollut mahdollisuus esittää hallinnollisen menettelyn kuluessa tehokkaasti näkemyksensä niiden tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksellisyydestä, jotka komissio on maininnut väitetiedoksiannossaan, sekä vastauksenaan väitetiedoksiantoon esittämissään huomautuksissa että kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan luona järjestetyssä kuulemisessa.

_ –”

9 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi perusteettomana myös sille esitetyn toisen kanneperusteen, joka koski perustelujen puutteellisuutta, ja totesi seuraavaa:

”85 ––, [riidanalaisen] päätöksen 258 perustelukappaleesta ilmenee, että ’komission mukaan se, että Elf Aquitainen hallussa on 98 prosenttia Atofinan osakkeista, on sellaisenaan riittävää, jotta Elf Aquitainen voidaan katsoa olevan vastuussa Atofinan toiminnasta. Komissio katsoo, ettei [Elf Aquitainen] esittämiä argumentteja voida pitää riittävinä todisteina, jotta olettama, joka perustuu siihen, että sen hallussa on 98 prosenttia osakkeista, voitaisiin kumota.’ Komissio täsmentää samassa perustelukappaleessa, että ’kyseiset argumentit ovat toteamuksia, jotka eivät kumoa olettamaa siitä, että Elf Aquitaine on vastuussa tytäryhtiönsä Atofinan toiminnasta,’ ja ettei se katso, että ’asiakirjat, joissa esitetään yleinen katsaus liiketoimintaan, riittäisivät olettaman kumoamiseksi.’

86 On todettava, että vaikka komissio on [riidanalaisen] päätöksen 258 perustelukappaleessa nimenomaisesti vahvistanut, että se, että Elf Aquitaine omisti 98 prosenttia Atofinan pääomasta, oli riittävää Elf Aquitainen saattamiseksi vastuuseen Atofinan toiminnasta, komissio täsmensi kuitenkin jäljempänä samassa perustelukappaleessa, ettei kantajan esittämä näyttö mahdollistanut kyseisen olettaman kumoamista. Tällaiset näkökohdat liittyvät joka tapauksessa tuomioistuinten oikeuskäytäntöön, joka koskee sen arvioimista, onko emoyhtiö vastuussa rikkomisesta, johon sen tytäryhtiö on syyllistynyt. Tästä seuraa, että komission perustelut ovat riittävän selvät ja että niiden perusteella on mahdollista ymmärtää, miksi se on hylännyt Elf Aquitainen esittämät argumentit.

87 Siltä osin kuin on väitetty, ettei syitä siihen, miksi Elf Aquitainen esittämät argumentit hylättiin, ole perusteltu, on todettava, että komissio mainitsi [riidanalaisen] päätöksen 257 perustelukappaleessa mainitut argumentit sellaisina, kuin Elf Aquitaine oli esittänyt ne vastauksessaan väitetiedoksiantoon. Komissio vastasi kyseisiin argumentteihin [riidanalaisen] päätöksen 258–261 perustelukappaleessa.

88 Erityisesti on todettava, että komissio katsoi, että Elf Aquitaine oli ainoastaan esittänyt pelkkiä toteamuksia ja että sen toimittamissa asiakirjoissa esitettiin ainoastaan yleinen katsaus yhtiön liiketoiminnan johtamiseen.

89 Vaikka tällainen vastaus Elf Aquitainen esittämiin argumentteihin onkin suppea, sen perusteella on mahdollista ymmärtää ne syyt, miksi komissio hylkäsi ne. Komissio on nimittäin vastannut Elf Aquitainen argumenttien keskeisiin kohtiin tarkastellessaan kaikkia tämän esittämiä todisteita.

90 Komission asiana ei missään tapauksessa ollut vastata kaikkiin kantajan esittämiin vastaväitteisiin. Komissio ei nimittäin ole velvollinen ottamaan kantaa kaikkiin sellaisiin argumentteihin, joihin ne, joita asia koskee, vetoavat, vaan on riittävää, että se esittelee ne tosiseikat ja oikeudelliset näkökohdat, joilla on olennainen merkitys sen päätöksen kannalta – –."

10 Valituksenalaisen tuomion 97–99 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi kolmannen sille esitetyn kanneperusteen, joka koski sitä, että ne perusteet, jotka koskivat yhtäältä Elf Aquitainen vastuuseen saattamista ja toisaalta sen myöntämistä, että Atofinan osallistuminen rikkomiseen oli tasoltaan sellaista, että sen vastuu katsottiin hyvin pieneksi, olivat keskenään ristiriidassa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo tältä osin erityisesti valituksenalaisen tuomion 97 kohdassa seuraavaa:

"– – kartelliin osallistuneen henkilöstön vastuun tasolla ei ole suurta merkitystä, koska se ei perustu rikkomiseen liittyvään yllytyssuhteeseen emoyhtiön ja tytäryhtiön välillä, eikä sitä suuremmallakaan syyllä ensiksi mainitun osallisuuteen rikkomiseen vaan siihen, että ne muodostavat yhden ainoan EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, mikä antaa komissiolle oikeuden osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen konsernin emoyhtiölle. Näin ollen se, ettei emoyhtiö tiennyt siitä, että sen tytäryhtiö osallistui rikkomiseen, ei riitä sen vastuun poistamiseksi."

11 Vastaavanlainen toteamus on esitetty muissa asiayhteyksissä valituksenalaisen tuomion 52, 167 ja 186 kohdassa.

12 Kuten valituksenalaisen tuomion 100 kohdasta ilmenee, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle esitetty neljäs kanneperuste, joka liittyi sellaisten sääntöjen rikkomiseen, jotka koskevat emoyhtiön saattamista vastuuseen rikkomisista, joihin sen tytäryhtiö on syyllistynyt, jakautui kolmeen osaan.

13 Kanneperusteen ensimmäisessä osassa valittaja on väittänyt erityisesti, ettei komissiolla ole harkintavaltaa määritettäessä sitä merkityksellistä kriteeriä, joka koskee vastuuseen saattamista rikkomisista.

14 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi kyseisen osan valituksenalaisen tuomion 105–109 kohdassa. Se huomautti mainitun tuomion 105 kohdassa seuraavaa:

”– – Komissio ei väitä, että sillä olisi harkintavaltaa, jonka perusteella se voi todeta tietyn yhtiön olevan vastuussa rikkomisista, joihin toinen yhtiö on syyllistynyt. Vaikka komissio on [riidanalaisen] päätöksen 260 perustelukappaleessa todennut, että sillä oli ’harkintavaltaa, joka koski emoyhtiön saattamista vastuuseen tällaisessa tilanteessa’, se totesi näin vasta sen jälkeen, kun se oli [riidanalaisen] päätöksen 258 kohdassa korostanut, ettei kantaja ollut onnistunut kumoamaan tytäryhtiönsä itsenäisyyttä koskevaa olettamaa. [Riidanalaisesta] päätöksestä ilmenee lisäksi selvästi, että 260 perustelukappaleessa esitetyn huomautuksen tarkoituksena oli yksinomaan torjua väite, joka liittyi siihen, ettei aikaisemmissa Atofinalle osoitetuissa päätöksissä emoyhtiön ollut katsottu olevan vastuussa sen toiminnasta. Komissio on lisäksi istunnossa ja kirjelmissään ilmoittanut tosiasiallisesti katsovansa, että sen harkintavalta tulee kyseeseen siinä vaiheessa, kun se voi katsoa useamman samaan konserniin kuuluvan yhtiön olevan vastuussa rikkomisesta ja se päättää, saattaako se vastuuseen kaikki konsernin yhtiöt vai ainoastaan ne, jotka ovat suoraan osallistuneet rikkomiseen.”

15 Valituksenalaisen tuomion 121–126 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi perusteettomana sille esitetyn toisen kanneperusteen, joka koski sitä, että vastuuseen saattamista koskevan olettaman – jota ei tuettu konkreettisilla todisteilla – soveltaminen loukkasi tytäryhtiön itsenäisyyden periaatetta.

16 Neljännen kanneperusteen kolmas osa liittyi sellaisen todistelua koskevan järjestelmän loukkaamiseen, jolla säänneltiin rikkomisiin liittyvään vastuuseen saattamista konsernien sisällä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi tämän osan valituksenalaisen tuomion 150–176 kohdassa.

17 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi tästä valituksenalaisen tuomion 157 kohdassa seuraavaa:

”– – kantajan väitettä, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon todistelua koskevaa järjestelmää, jolla säännellään rikkomisiin liittyvää vastuuseen saattamista konsernien sisällä, ei voida hyväksyä. On nimittäin todettava, että koska Elf Aquitaine omisti rikkomisen ajankohtana lähes kokonaan tytäryhtiönsä, komissio saattoi perustellusti olettaa, ettei tytäryhtiö ollut itsenäinen, ja katsoa, että Elf Aquitainen asiana oli esittää todisteita sen osoittamiseksi, että sen tytäryhtiö päätti itsenäisesti toimintatavastaan markkinoilla.”

18 Valituksenalaisen tuomion 158 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että juuri mainittujen olosuhteiden valossa oli tutkittava niitä todisteita, jotka Elf Aquitaine oli esittänyt kumotakseen komission soveltaman olettaman. Se totesi tässä tarkoituksessa valituksenalaisen tuomion 159 kohdassa seuraavaa:

”– – komissio mainitsee [riidanalaisen] päätöksen 257 perustelukappaleessa ne argumentit, jotka Elf Aquitaine on esittänyt vastauksessaan väitetiedoksiantoon ja joiden mukaan se ei ole koskaan suoraan tai välillisesti osallistunut monokloorietikkahappoa koskevaan kartelliin, se on ’puhdas holding-yhtiö’, jolla ei ole operatiivisia toimintoja, Atofina on täysin itsenäinen liiketoimintapolitiikkansa ja markkinakäyttäytymisensä suhteen, komission asiakirja-aineistossa olevissa asiakirjoissa viitataan yksinomaan Atofinaan ja myös kolmansien osapuolten mukaan ainoastaan Atofina toimii markkinoilla. Komissio päättelee seuraavassa perustelukappaleessa tämän perusteella, että kyseiset väitteet ovat ainoastaan toteamuksia, joilla ei voida kumota olettamaa siitä, että Elf Aquitaine on vastuussa tytäryhtiönsä toiminnasta, ja toteaa, että asiakirjat,

joissa esitetään yleinen katsaus liiketoimintaan, ovat riittämättömiä kyseisen olettaman kumoamiseksi.”

19 Seuraavaksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisen tuomion 160–176 kohdassa useita argumentteja, jotka valittaja oli esittänyt kumotakseen olettaman, jota siihen sovellettiin riidanalaisessa päätöksessä.

20 Valituksenalaisen tuomion 184–188 ja 192–199 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi kokonaisuudessaan viidennen kanneperusteen, joka jakautui kolmeen osaan, joista ensimmäinen koski seuraamusten yksilöllisyyttä koskevan periaatteen loukkaamista, toinen laillisuusperiaatteen loukkaamista ja kolmas syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen loukkaamista.

21 Valituksenalaisen tuomion 200–207 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi kuudennen sille esitetyn kanneperusteen, joka koski hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista.

22 Kuten valituksenalaisen tuomion 208 kohdasta ilmenee, valittaja on seitsemännessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämässään kanneperusteessa väittänyt, että komission uusi lähestymistapa sen kriteerin osalta, joka koskee sitä, miten emoyhtiöitä saatetaan vastuuseen rikkomisista, joihin niiden tytäryhtiöt ovat syyllistyneet, merkitsee – sellaisena kuin sitä on sovellettu riidanalaisessa päätöksessä – oikeudellista epävarmuutta, joten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi kumottava riidanalainen päätös valittajaa koskevilta osin. Valittajan mukaan komissio nimittäin soveltaa erilaisia vastuuseen saattamista koskevia kriteereitä kuin ne, joita se on riidanalaisessa päätöksessä soveltanut Akzo Nobel NV:n ja Clariant AG:n osalta, ja ne, joita se on Atofinan osalta soveltanut EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 10.12.2003 tekemässään päätöksessä K(2003) 4570 lopullinen (asia COMP/E-2/37.857 – Orgaaniset peroksidit) (EUVL 2005, L 110, s. 44; jäljempänä orgaanisia peroksideja koskeva päätös).

23 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 210–216 kohdassa hylännyt kyseisen kanneperusteen ja todennut mainitun tuomion 213 kohdassa seuraavaa:

”Vaikka komissio on nyt käsiteltävässä asiassa päättänyt lukea todetun rikkomisen emoyhtiöstä ja sen tytäryhtiöstä muodostuvan yrityksen syyksi, vaikka se ei aikaisemmassa käytännössään ole näin tehnyt, sen päätös ei kuitenkaan loukkaa oikeusvarmuuden periaatetta. – – Koska nyt käsiteltävässä asiassa komissio katsoi perustellusti, että Elf Aquitaine ja sen tytäryhtiö Arkema muodostivat yhdessä yrityksen, ja määräsi sakon molemmille yhtiöille yhdessä ja yhteisvastuullisesti, se ei näin ollen loukannut oikeusvarmuuden periaatetta.”

24 Valituksenalaisen tuomion 220 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi vuoron perään kahdeksannen, yhdeksännen, kymmenennen ja yhdennentoista sille esitetyn kanneperusteen, ja totesi sen jälkeen mainitun tuomion 244 kohdassa, että siinä nostettu kanne oli hylättävä kokonaisuudessaan.

Asianosaisten vaatimukset

25 Valittaja vaatii muutoksenhaussaan, että unionin tuomioistuin

– ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion kokonaisuudessaan

– hyväksyy ensimmäisessä oikeusasteessa esitetyt vaatimukset

– kumoaa näin ollen riidanalaisen päätöksen 1 artiklan d alakohdan, 2 artiklan c alakohdan 3 artiklan ja 4 artiklan 9 kohdan

– toissijaisesti kumoaa täyttä tuomiovaltaansa käyttäen 45 miljoonan euron suuruisen sakon, joka Arkemalle ja Elf Aquitainelle on määrätty yhdessä ja yhteisvastuullisesti riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohdassa, tai alentaa sakon määrää, ja

– joka tapauksessa velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien ne kulut, jotka valittajalle ovat aiheutuneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.

26 Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin

– hylkää valituksen ja

– velvoittaa valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Valituksen käsittely

27 Valittaja vetoaa ensisijaisesti viiteen valitusperusteeseen, jotka koskevat

– ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää oikeudellista virhettä, joka liittyy siihen, ettei se ole tehnyt kaikkia asianmukaisia päätelmiä SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten rankaisevasta luonteesta

– puolustautumisoikeuksien loukkaamista, joka liittyy kohtuusperiaatteen ja prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen virheelliseen tulkintaan

– perusteluvelvollisuuteen liittyviä oikeudellisia virheitä

– SEUT 263 artiklan rikkomista, joka seuraa laillisuusvalvonnan rajojen rikkomisesta

– vastuuseen saattamista kilpailuoikeuden alalla koskevien sääntöjen rikkomista.

28 Valittaja esittää toissijaisesti kuudennen valitusperusteen, jossa väitetään, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemien oikeudellisten virheiden ja loukkausten on joka tapauksessa johdettava valittajalle määrätyn sakon kumoamiseen tai sen määrän alentamiseen.

Ensimmäinen valitusperuste, joka koskee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, joka liittyy siihen, ettei se ole tehnyt kaikkia asianmukaisia päätelmiä SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten rankaisevasta luonteesta

Asianosaisten lausumat

29 Valittaja väittää, ettei SEUT 101 artiklan nojalla määrättyjen seuraamusten rankaisevaa luonnetta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn, Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun Euroopan yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklan 1 kappaleen merkityksessä voida kiistää.

30 Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut erityisesti valituksenalaisen tuomion 185–187, 194 ja 197 kohdassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 2 kappaleessa taattuja rikosoikeudellisen vastuun ja seuraamusten yksilöllisyyttä koskevia periaatteita sekä syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta virheellisesti.

31 Valittaja toteaa näin ollen yhtäältä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti soveltanut viimeksi mainittuja periaatteita yksinomaan Elf Aquitainen ja Arkeman muodostamaan yritykseen, eli yksikköön, joka ei ole oikeushenkilö, eikä mainittuihin kahteen yhtiöön erillisinä oikeushenkilöinä, jotka yksin ovat ominaisuuksiltaan sellaisia, että ne voisivat tosiasiallisesti ja konkreettisesti hyötyä edellä mainituista periaatteista johtuvista subjektiivisista oikeuksista. Tehdessään näin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valittajan mukaan mitätöinyt mainituista periaatteista johtuvien subjektiivisten oikeuksien tosiasiallisen ja konkreettisen luonteen, koska se ei ole antanut yksinomaan sellaisille yksiköille, joilla olisi tähän tarvittavat ominaisuudet, mahdollisuutta vedota kyseisiin oikeuksiin, mikä on lopuksi mahdollistanut sen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on saattanut rajoittaa oikeutta saada asia käsitellyksi tuomioistuimessa.

32 Valittaja toteaa toisaalta ja täsmällisemmin, että edellä tarkoitettu lähestymistapa on johtanut siihen, että valittaja on suljettu

– syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen soveltamisalan ulkopuolelle, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei katsonut valittajalla olevan kyseistä oikeutta alustavassa tutkinnassa

– rikosoikeudellisen vastuun ja seuraamusten yksilöllisyyttä koskevien periaatteiden soveltamisalan ulkopuolelle, koska se on valituksenalaisen tuomion 97, 152, 167 ja 186 kohdassa todennut, ettei se, että emoyhtiön katsotaan olevan vastuussa, perustu siihen, että kyse olisi ”rikkomiseen liittyvästä yllytyssuhteesta emoyhtiön ja tytäryhtiön välillä, eikä se sitä suuremmallakaan syyllä perustu ensiksi mainitun osallisuuteen rikkomiseen”, ja vienyt näin ollen merkityksen sellaisten

aihetodisteiden kokonaisuudelta, joihin valittaja on vedonnut osoittaakseen, ettei se ole itse syyllistynyt minkäänlaiseen rikkomiseen, ettei se ollut tietoinen rikkomisesta ja että sen tytäryhtiö toimi itsenäisesti markkinoilla.

33 Valittaja väittää lisäksi, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voinut valituksenalaisen tuomion 210 ja 212 kohdassa vedota pätevästi unionin kilpailuoikeuden tehokkuutta koskevaan periaatteeseen oikeussubjektiin nähden vähentääkseen tämän perusoikeuksien tehoa komission toimivallan vahvistamisen hyväksi.

34 Komissio väittää muun muassa, ettei ensimmäinen valitusperuste liity ensimmäisessä oikeusasteessa esitettyyn perusteeseen ja ettei se kohdistu suoraan mihinkään valituksenalaisen tuomion osaan.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

35 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 113 artiklan 2 kohdan mukaan valituksessa ei voida muuttaa oikeudenkäynnin kohdetta siitä, mikä se oli ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa. Unionin tuomioistuin on siten valitusasioissa toimivaltainen arvioimaan ainoastaan sitä oikeudellista ratkaisua, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista. Asianosainen ei voi siis esittää ensimmäistä kertaa vasta unionin tuomioistuimessa perustetta, johon se ei ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa vedonnut, koska asianosaisella olisi muutoin oikeus laajentaa unionin tuomioistuimessa, jonka toimivalta muutoksenhakuasioissa on rajoitettu, kannettaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsiteltyyn asiaan nähden (ks. vastaavasti mm. asia C-136/92 P, komissio v. Brazzelli Lualdi ym., tuomio 1.6.1994, Kok., s. I-1981, 59 kohta; asia C-266/97 P, VBA v. VGB ym., tuomio 30.3.2000, Kok., s. I-2135, 79 kohta ja asia C-280/08 P, Deutsche Telekom v. komissio, tuomio 14.10.2010, Kok., s. I-9555, 34 kohta). Tällainen peruste on näin ollen jätettävä tutkimatta valitusasteessa.

36 Nyt käsiteltävässä asiassa valittaja ei arvostele ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se olisi kiistänyt EY 81 artiklan nojalla määrättyjen sakkojen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettua ”rikosoikeudellista” luonnetta, vaan ensisijaisesti siitä, että se on loukannut sellaisia perusoikeuksia, joita valittajalla on oikeushenkilönä, jonka katsotaan olevan vastuussa rikkomisesta, johon ne seuraamukset, joilla sen mukaan on tällainen luonne, liittyvät. Koska nyt käsiteltävä valitusperuste ei tästä tarkastelukulmasta katsoen muuta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsitellyn asian kohdetta, se on otettava tutkittavaksi (ks. analogisesti asia C-229/05 P, PKK ja KNK v. neuvosto, tuomio 18.1.2007, Kok., s. I-439, 66 ja 67 kohta).

37 Tässä tilanteessa – ja kuten muun muassa tämän tuomion 27, 87 ja 99 kohdasta ilmenee – on todettava, että Elf Aquitainen kyseisen valitusperusteen osalta esittämät erityiset moitteet ovat tiiviisti sidoksissa muiden valitusperusteiden – erityisesti toisen ja viidennen valitusperusteen – osalta esitettyihin moitteisiin. Koska kyseiset moitteet eivät näin ollen ole tosiasiallisesti itsenäisiä muihin valitusperusteisiin nähden, niitä ei ole aihetta tarkastella tässä yhteydessä.

38 Vastaavasti on todettava, että siltä osin kuin ensimmäisessä valitusperusteessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta arvostellaan yleisesti siitä, että se on tehnyt virheen, kun se ei ole soveltanut rikosoikeudellista vastuuta ja seuraamusten yksilöllisyyttä koskevia periaatteita ja syyttömyysolettamaa ainoastaan valittajaan vaan muun muassa Elf Aquitainen ja sen tytäryhtiön Arkeman muodostamaan ”yritykseen”, tässä valitusperusteessa itse asiassa vedotaan kyseisten periaatteiden loukkaamiseen suhteessa valittajaan ja riitautetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkinta EY 81 artiklassa tarkoitetusta yrityksen käsitteestä. Koska nämä väitteet ovat tiiviisti sidoksissa toisen ja viidennen valitusperusteeseen tiettyihin osiin, niitä on tarkasteltava viimeksi mainittujen valitusperusteiden tarkastelun yhteydessä.

39 Edellä 33 kohdassa mainitusta väitteestä on riittävää todeta, että toisin kuin valittaja väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisen tuomion 210–212 kohdassa todennut, että unionin kilpailuoikeuteen voitaisiin vedota yksityistä oikeussubjektia vastaan tämän perusoikeuksien kaventamiseksi.

40 Koska kyseinen moite perustuu näin ollen virheelliseen käsitykseen siitä, mitä valituksenalaisessa tuomiossa on todettu, se on hylättävä perusteettomana.

41 Kun edellä esitetty otetaan huomioon, on seuraavaksi tarkasteltava viidettä valitusperustetta.

Viides valitusperuste, joka koskee niiden sääntöjen rikkomista, jotka koskevat vastuuseen saattamista kilpailuoikeuden alalla

Viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten rankaiseva luonne tukee sitä, ettei unionin oikeuden mukaan voida hyväksyä sitä, että valittajaan on tosiasiallisesti sovellettu vastuuolettamaa siten, ettei kyseinen olettama ole ollut kumottavissa

– Asianosaisten lausumat

42 Valittaja väittää, että SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten rankaisevan luonteen ja sen, että toimivaltuuksien osalta vallitsee institutionaalinen sekaannus, olisi pitänyt ehdottomasti estää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta hyväksymästä sitä tapaa, jolla komissio sovelsi vastuuolettamaa sen sijaan, että olisi vaatinut näyttöä siitä, että valittaja osallistui tytäryhtiönsä johtamiseen.

43 Asia on näin sitä suuremmallakin syyllä silloin, kun tällaista olettamaa on tosiasiallisesti mahdotonta kumota, koska kumoamattomuus vie merkityksen muun muassa näyttötaakkaa ja syyttömyysolettamaa koskevilta säännöiltä.

44 Valittajan mukaan olettaman – sellaisena kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sitä tulkinnut – kumoamattomuus aiheutuu seuraavien seikkojen muodostamasta kokonaisuudesta:

– valituksenalaisen tuomion 86 ja 150 kohdassa olevasta toteamuksesta, jonka mukaan omistusoikeussuhde sellaisenaan riittää sellaisen olettaman osoittamiseksi, ettei tytäryhtiö ole itsenäinen

– siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 105 kohdassa todennut, että komissiolla on rikkomiseen liittyvän vastuuseen asettamisen osalta harkintavaltaa silloin, kun emoyhtiö omistaa 98 prosenttia tai enemmän tytäryhtiöstään, ja

– siitä tavasta, jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 160 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa arvioinut valittajan esittämiä todisteita, joiden tarkoituksena on ollut näyttää toteen, ettei valittaja ole puuttunut tytäryhtiönsä johtamiseen.

45 Viimeksi mainitusta seikasta valittaja toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin torjuu kyseisten todisteiden todistusvoiman vaatimalla valittajalta todisteita siitä, ettei mainittua puuttumista ole esiintynyt, eli vaatimalla väistämättä negatiivisia todisteita. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin asettaa valittajan mukaan ylivoimaisen näyttövelvollisuuden (probatio diabolica), jota yleisesti ottaen ei hyväksytä todistelua koskevassa unionin järjestelmässä. Valittajan mukaan tällainen luonteeltaan kumoamattomia todisteita koskeva järjestelmä on tuomittava erityisesti siksi, että se loukkaa oikeutta saattaa asia tehokkaaseen tuomioistuinvalvontaan.

46 Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lainvastaisesti kääntänyt seuraamusmenettelyn aloittamiseen toimivaltaiselle viranomaiselle kuuluvan todistustaakan, erityisesti hylkäämällä yhden toisensa jälkeen ne todisteet, jotka valittaja on asiassa C-97/08 P, Akzo Nobel ym. vastaan komissio, 10.9.2009 annetun tuomion (Kok., s. I-8237, 65 kohta) mukaisesti toimittanut komissiolle. Valittaja toteaa näin ollen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on luonut kestämättömän epätasapainon yhtäältä valittajan, jolle asetetaan mahdoton taakka, ja toisaalta komission, joka voi tukeutua vastuuolettamaan rankaisevien seuraamusten soveltamiseksi, välillä, todeten kuitenkin samalla, että sillä on täysi harkintavalta sen suhteen, soveltaako se olettamaa.

47 Valittaja väittää myös, että toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 171 kohdassa, se ei ole arvioinut todisteita kokonaisuudessaan. Valittaja toteaa, että edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio annetusta tuomiosta seuraavien vaatimusten mukaisesti kyseiset todisteet koskivat sellaisia valittajan tytäryhtiön ja valittajan välisiä organisatorisia, taloudellisia ja oikeudellisia yhteyksiä, jotka valittajan mukaan osoittavat, etteivät kyseiset yhtiöt muodosta taloudellista kokonaisuutta. Näiden todisteiden todistusvoima seuraa valittajan mukaan todisteiden muodostaman kokonaisuuden johdonmukaisuudesta eikä välttämättä kustakin todisteesta erikseen tarkasteltuna.

48 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 172 ja 173 kohdassa todennut, ettei olettama siitä, ettei tytäryhtiö ole itsenäinen, ole sellainen, ettei sitä voitaisi kumota. Komissio katsoo myös, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetty peruste, joka koskee vastuuseen saattamista, on hylätty sen takia, että – kuten muun muassa valituksenalaisen tuomion 163–165, 167 ja 169 kohdasta ilmenee – valittaja on esittänyt ainoastaan väitteitä tukematta niitä todisteilla. Komission mukaan se, että se on vaatinut todisteita tietyn väittämän tueksi, ei tee asianomaisesta olettamasta sellaista, ettei sitä voisi kumota.

49 Komissio katsoo, että se, että emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä kokonaan tai lähes kokonaan, mahdollistaa ainoastaan sellaisen olettaman, että – ellei toisin osoiteta – kyseiset

yhtiöt ovat osaa samaa SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua yritystä. Valittaja ei tässä tapauksessa voi moittia komissiota siitä, että tämä olisi katsonut, ettei olettamaa ollut kumottu, kun valittaja on tyytynyt esittämään riittämättömästi tuettuja itsenäisyyttä koskevia väitteitä tai sellaisia argumentteja, joilla ei ole merkitystä määritettäessä sitä, muodostivatko tytäryhtiö ja emoyhtiö taloudellisen kokonaisuuden.

50 Valittajan argumenteista, jotka esitellään edellä 47 kohdassa, komissio väittää, että valittaja todellisuudessa ilmeisesti asettaa kyseenalaiseksi sen, miten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut näyttöä, mitä ei voida ottaa tutkittavaksi muutoksenhaussa. Komissio toteaa lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut kokonaisarvioinnin. Jos kyseisellä tuomioistuimella ei ole ollut tilaisuutta arvioida tiettyjä väitettyjä aihetodisteita, tämä johtuu komission mukaan yksinkertaisesti siitä, ettei näitä aihetodisteita ole tuettu konkreettisella näytöllä.

– Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

51 Siltä osin kuin viidennen valitusperusteen ensimmäisessä osassa arvostellaan komissiolla unionin kilpailupolitiikan alalla olevien roolien sekoittumista, on todettava, että sillä pyritään unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 113 artiklan 2 kohdan vastaisesti muuttamaan oikeudenkäynnin kohdetta siitä, mikä se oli ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa. Kyseinen valitusperusteen osa on näin ollen jätettävä tutkimatta edellä 35 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti.

52 Kyseinen valitusperusteen osa on kuitenkin otettava tutkittavaksi siltä osin kuin se on mainittuun sekoittumiseen liittyvistä näkökohdista riippumatta kohdistettu siihen, että valituksenalaisessa tuomiossa on sovellettu olettamaa, jonka mukaan emoyhtiön, joka omistaa tytäryhtiönsä kokonaan tai lähes kokonaan, voidaan katsoa olevan

vastuussa tytäryhtiönsä sellaisesta toiminnasta, joka merkitsee unionin kilpailusääntöjen rikkomista.

53 Tältä osin on ensinnäkin muistettava, että oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että yrityksen käsitteellä tarkoitetaan jokaista yksikköä, joka harjoittaa taloudellista toimintaa, riippumatta yksikön oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta. Unionin tuomioistuin on myös täsmentänyt yhtäältä, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista kokonaisuutta, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen kokonaisuuden muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, ja toisaalta, että kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. asia C-90/09 P, General Química ym. v. komissio, tuomio 20.1.2011, Kok., s. I-1, 34 ja 35 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen sekä yhdistetyt asiat C-201/09 P ja C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., tuomio 29.3.2011, Kok., s. I-2239, 95 kohta).

54 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun tytäryhtiö siitä huolimatta, että se on erillinen oikeussubjekti, ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä (ks. em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta ja em. asia General Química ym. v. komissio, tuomion 37 kohta).

55 Koska tällaisessa tapauksessa emo- ja tytäryhtiö kuuluvat samaan taloudelliseen kokonaisuuteen ja muodostavat näin ollen yhden ainoan EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle

ilman, että sillä olisi velvollisuutta näyttää emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (ks. em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 59 kohta ja em. asia General Química ym. v. komissio, tuomion 38 kohta).

56 Unionin tuomioistuin on tältä osin täsmentänyt, että sellaisessa erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, yhtäältä tällä emoyhtiöllä voi olla ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiön menettelyyn ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva olettama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti vaikuttaa siihen näin (jäljempänä ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskeva olettama) (ks. mm. asia 107/82, AEG-Telefunken v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok., s. 3151, Kok. Ep. VII, s. 281, 50 kohta; em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60 kohta; em. asia General Química ym. v. komissio, tuomion 39 kohta sekä em. yhdistetyt asiat ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., tuomion 97 kohta).

57 Tällaisessa tilanteessa riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan voidakseen olettaa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutusvalta kyseisen tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä olettama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9925, 29 kohta; em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta; em. asia General Química ym. v. komissio, tuomion 40 kohta sekä em. yhdistetyt asiat ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., tuomion 98 kohta).

58 Oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että sen määrittämiseksi, päättääkö tytäryhtiö itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla, on otettava huomioon kaikki tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat merkitykselliset seikat, jotka voivat vaihdella tapauksen mukaan ja joita ei näin

ollen voida luetella tyhjentävästi (ks. vastaavasti em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 73 ja 74 kohta).

59 Ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman tarkoituksena on erityisesti rakentaa tasapaino yhtäältä sen merkityksen, joka on annettava tavoitteelle, joka liittyy kilpailusääntöjen ja erityisesti SEUT 101 artiklan vastaisesta toiminnasta rankaisemiseen ja sen uusiutumisen ehkäisemiseen, ja toisaalta sellaisten vaatimusten välille, jotka seuraavat unionin oikeuden tietyistä yleisistä periaatteista, kuten esimerkiksi syyttömyysolettamaa, seuraamusten yksilöllisyyttä ja oikeusvarmuutta koskevista periaatteista sekä puolustautumisoikeuksista, mukaan lukien asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate. Kyseinen olettama on edellä 56 kohdassa esitetystä oikeuskäytännöstä seuraavalla tavalla muun muassa tämän takia kumottavissa.

60 Lisäksi on muistettava, että kyseinen olettama perustuu näkemykseen siitä, että tytäryhtiön kokonaan omistava yhtiö voi täysin poikkeuksellisia olosuhteita lukuun ottamatta käyttää omistuksensa perusteella ratkaisevaa vaikutusvaltaa kyseisen tytäryhtiönsä toimintaan nähden ja että toisaalta tämän vaikutusvallan tosiasiallisen käyttämisen puuttumista voidaan tehokkaimmin hakea sellaisten yksiköiden piiristä, joihin olettamaa sovelletaan.

61 Jos tässä tilanteessa asianomaisen osapuolen kannalta olisi riittävää kumota mainittu olettama esittämällä väitteitä, joita ei tueta näytöllä, olettamalta vietäisiin pitkälti sen tehokas vaikutus.

62 Oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, että sellainenkin olettama, joka on vaikea kumota, pysyy hyväksyttävissä rajoissa niin kauan kun se on oikeasuhteinen lainmukaiseen päämääräänsä nähden, kun on olemassa mahdollisuus esittää vastanäyttöä ja kun puolustautumisoikeudet taataan (ks. vastaavasti asia C-45/08, Spector Photo

Group ja Van Raemdock, tuomio 23.12.2009, Kok., s. I-12073, 43 ja 44 kohta ja asia Janosevic v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.7.2002, Recueil des arrêts et décisions 2002-VII, 101 § ja sitä seuraavat pykälät).

63 Nyt käsiteltävässä asiassa edellä 46 ja 47 kohdasta ilmenee, ettei valittaja kiistä ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman, sellaisena kuin se on esitetty edellä 56 ja 57 kohdassa, lainmukaisuutta sellaisenaan. Valittaja ei myöskään kiistä nyt käsiteltävän asian olosuhteissa tällaisen olettaman soveltamista siinä tapauksessa, että emoyhtiö omistaa 98 prosenttia tytäryhtiöstään.

64 Valittajan argumentit, jotka esitellään edellä 43–47 kohdassa, perustuvat sitä vastoin väitteeseen siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tosiasiallisesti soveltanut kyseisen olettaman sellaista muunnosta, jota ei voi kumota.

65 Toisin kuin valittaja väittää, se lähestymistapa, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisessa tuomiossa omaksunut suhteessa valittajan esittämiin todisteisiin, ei kokonaisuudessaan katsoen kuulu ylivoimaisen näyttövelvollisuuden alaan. Kuten edellä 58 kohdasta ilmenee, yksiköiden, jotka haluavat kumota ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman, on esitettävä kaikki sellaiset tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat seikat, joiden ne katsovat osoittavan, etteivät ne muodostaneet yhtä taloudellista kokonaisuutta.

66 Tältä osin pelkästään se, ettei tietty yksikkö tietyssä tapauksessa esitä todisteita, joilla voidaan kumota ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskeva olettama, ei merkitse sitä, ettei mainittua olettamaa voida missään tapauksessa kumota.

67 Näin ollen on todettava, että siltä osin kuin edellä 44 kohdan kolmannessa luetelmakohdassa ja 45–47 kohdassa esitetyissä moitteissa väitetään, että se arviointi, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt valittajan esittämistä argumenteista, osoittaa jo pelkästään lopputuloksensa – joka on valittajalle kielteinen – perusteella, että kyse olisi ylivoimaisesta näyttövelvollisuudesta, ne on hylättävä.

68 Siltä osin kuin mainittujen moitteiden tavoitteena on sitä vastoin se, että unionin tuomioistuin arvioisi uudelleen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määrittämää tosiseikastoa, ne on jätettävä muutoksenhakuvaiheessa tutkimatta. Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä nimittäin ilmenee, että ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toimivaltainen yhtäältä määrittämään ratkaisun perustaksi asetettavan tosiseikaston, lukuun ottamatta sellaisia tapauksia, joissa määritetyn tosiseikaston paikkansapitämättömyys käy ilmi sille toimitetusta aineistosta, ja toisaalta arvioimaan tätä tosiseikastoa. Lukuun ottamatta sitä tapausta, että tuomioistuimelle esitetty selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tosiseikaston arviointi ei näin ollen ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi unionin tuomioistuimen harjoittaman valvonnan piiriin (ks. mm. asia C-425/07 P, AEPI v. komissio, tuomio 23.4.2009, Kok., s. I-3205, 44 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

69 Siltä osin kuin samoja moitteita voitaisiin vaihtoehtoisesti tulkita siten, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole ottanut huomioon tuomioistuinvalvontansa ulottuvuutta, kyseiset moitteet osuvat yhteen neljännen valitusperusteen kanssa, eikä niitä ole näin ollen aihetta tutkia erikseen viidennen valitusperusteen nyt käsiteltävän osan tarkastelun yhteydessä.

70 Edellä 44 kohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa esitetystä arvostelusta, jonka mukaan omistusosuus tytäryhtiöstä riittäisi sellaisenaan synnyttämään ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman, on todettava, ettei se, että olettaman kumoamiseksi tarvittavan vastanäytön esittäminen on vaikeata, sellaisenaan merkitse sitä, ettei olettamaa voitaisi kumota, varsinkin, kun ne yksiköt, joita vastaan olettamaa sovelletaan, ovat parhaassa asemassa löytämään kyseisen näytön oman toimintansa piiristä.

71 Toisesta seikasta, johon valittaja on vedonnut osoittaakseen, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen soveltamaa olettamaa voida tosiasiassa kumota, ja joka esitellään edellä 44 kohdan toisessa luetelmakohdassa, on todettava, että vaikka oletettaisiin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi valituksenalaisen tuomion 105 kohdassa myöntänyt, että komissiolla on sellainen harkintavalta, johon mainitussa toisessa luetelmakohdassa viitataan, tällaisella myöntämisellä tai vallalla ei ole mitään vaikutusta sen suhteen, onko valituksenalaisessa tuomiossa sovellettu olettama kumottavissa. Tästä seuraa, ettei näitä argumentteja voida hyväksyä.

72 Viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa on edellä esitetyn perusteella hylättävä.

Viidennen valitusperusteen toinen osa, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen soveltama vastuuolettama, joka perustuu yrityksen käsitteeseen, tekee merkityksettömäksi oikeushenkilöiden itsenäisyyttä koskevan periaatteen

– Asianosaisten lausumat

73 Valittaja väittää, että valituksenalaisella tuomiolla loukataan toissijaisuusperiaatetta, koska sillä loukataan merkittävästi oikeushenkilöiden itsenäisyyden periaatetta, joka on yksi jäsenvaltioiden yhtiöoikeuden keskeisiä oikeudellisia perustoja.

74 Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen katsoessaan, että se saattoi vapaasti päättää, että tarkastelukohteeksi oli otettava nimenomaan yritys päätettäessä siitä, ettei kyseisen yrityksen muodostamaan oikeushenkilöön ollut sovellettava itsenäisyyttä koskevaa periaatetta eikä puolustautumisoikeuksia.

75 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valittajan mukaan tehnyt myös toisen oikeudellisen virheen, kun se on pitänyt liiallisena sitä, että komissiota vaadittaisiin päätöksessään viittaamaan konkreettisiin aihetodisteisiin, jotka osoittavat, ettei valittajan tytäryhtiö ole markkinoilla itsenäinen.

76 Komissio väittää, ettei toissijaisuusperiaatteeseen ole vedottu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, joten kyseisen periaatteen loukkaaminen on uusi kanneperuste, jota ei voida ottaa tutkittavaksi muutoksenhakuvaiheessa. Komission mukaan periaatetta ei missään tapauksessa voida aineellisestikaan soveltaa nyt käsiteltävässä asiassa, koska Euroopan unionilla on asiassa yksinomainen toimivalta.

77 Komissio toteaa myös, että kilpailuoikeudessa tarkoitettu yrityksen käsite on unionin oikeuden itsenäinen käsite. Se toteaa lisäksi, ettei tietyn yhtiön ”itsenäisyys” ole yhteensopimaton oikeuskäytännössä muotoillun, emoyhtiön tiettyihin tytäryhtiöihinsä nähden harjoittamaa tosiasiallista määräysvaltaa koskevan olettaman kanssa.

– Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

78 Siltä osin kuin nyt käsiteltävä valitusperusteen osa kohdistuu siihen, ettei toissijaisuusperiaatetta ole otettu huomioon, se on edellä 35 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti jätettävä tutkimatta.

79 Myös edellä 74 kohdassa mainittu moite on hylättävä, koska se koskee sellaista näkökohtaa, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisessa tuomiossa esittänyt tai jollaisesta se ei edes ole vihjannut.

80 Siltä osin kuin on kyse edellä 75 kohdassa mainitusta argumentista, edeltä 56 ja 57 kohdasta ilmenee, ettei komissio ole soveltaakseen ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevaa olettamaa tiettyyn tapaukseen velvollinen esittämään seikkoja, jotka ovat täydentäviä sellaisiin seikkoihin nähden, joilla osoitetaan kyseisen olettaman sovellettavuus ja toimivuus (ks. myös vastaavasti em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 62 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei näin ollen ole tehnyt virhettä siltä osin kuin se ei ole vaatinut olettaman toimivuutta koskevista seikoista riippumatta sellaisten täydentävien konkreettisten seikkojen esittämistä, jotka koskevat sitä, ettei sen tytäryhtiö ole markkinoilla itsenäinen.

81 Lisäksi on todettava, että siltä osin kuin edellä 75 kohdassa mainitulla argumentilla moititaan sitä, ettei riidanalaisen päätöksen perustelujen todeta valittajan osalta olevan epäasianmukaisia, se osuu yksiin kolmannen valitusperusteen kanssa, joten sitä ei ole aihetta tarkastella viidennen valitusperusteen nyt käsiteltävän osan yhteydessä.

82 Viidennen valitusperusteen toinen osa on näin ollen hylättävä.

Viidennen valitusperusteen kolmas osa, jonka mukaan harkintavalta, joka komissiolle on annettu vastuuolettaman soveltamiseksi, loukkaa laillisuusperiaatetta ja oikeusvarmuuden periaatetta

– Asianosaisten lausumat

83 Valittaja väittää, ettei valituksenalaisessa tuomiossa noudateta lain selkeyteen ja ennakoitavuuteen liittyvää vaatimusta, joka perustuu sekä laillisuusperiaatteeseen että oikeusvarmuuden periaatteeseen. Valittajan mukaan valituksenalaisen tuomion 97, 152, 167, 186 ja 194 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

katsoo, että kilpailuoikeuden rikkomisten alalla on olemassa kaksi vastuujärjestelmää. Ensimmäisessä vastuujärjestelmässä seuraamuksia voidaan määrätä emoyhtiöiden välittömästä osallistumisesta kilpailuoikeuden rikkomiseen suoraan osallistuvan tahon ominaisuudessa, jolloin tällainen osallisuus ”ilmentää niiden omaa tahtoa”. Toisessa vastuujärjestelmässä seuraamuksia voidaan määrätä tilanteessa, jossa emoyhtiöt ovat osallisina kokonaan omistamien tytäryhtiöidensä sellaiseen toimintaan, joka merkitsee kilpailusääntöjen rikkomista, ilman, että tarvittaisiin sellaista rikkomiseen osallistumista merkitsevää aineellista tekoa, joka osoittaisi niiden osallisuuden, mikä merkitsee sitä, että tilanne muistuttaa järjestelmää, joka perustuu kolmansien teoista johtuvaan tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen.

84 Valittaja toteaa, että vaikka unionin kilpailuoikeudessa olisikin tällainen kolmansien teoista johtuvaan vastuuseen perustuva järjestelmä – mikä ei kuitenkaan ole asianlaita –, se olisi pitänyt määritellä täydellisesti ja toimielinten olisi sovellettava sitä selkeästi ja johdonmukaisesti. Se harkintavalta, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myöntänyt valituksenalaisen tuomion 105 kohdassa, on valittajan mukaan kuitenkin yhteensopimaton mainitun selkeyttä ja johdonmukaisuutta koskevan vaatimuksen kanssa.

85 Valittaja arvostelee tältä osin ”kaksinkertaista sekaannusta”, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on syyllistynyt valituksenalaisen tuomion 213 kohdassa ja joka ilmenee ensinnäkin emoyhtiön vastuuseen saattamisen ja emoyhtiön sakkojen maksamista koskevan vastuun välillä, ja toisaalta vastuuseen saattamisen ja sakkojen määrän vahvistamisen välillä, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perustelee komission väitetyn vastuuseen saattamista koskevan harkintavallan sillä harkintavallalla, joka sillä on sakkojen alalla.

86 Komissio katsoo, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätä valituksenalaisessa tuomiossa komissiolle harkintavaltaa sen arvioimiseksi, täyttyvätkö edellytykset sille, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa rikkomisesta. ”Harkintavallasta” on komission mukaan kyse vasta sellaisessa vaiheessa, jossa komissio kykenee saattamaan useamman saman konsernin yhtiön vastuuseen rikkomisesta ja jossa se tekee päätöksen siitä, saattaako se vastuuseen kaikki konsernin yhtiöt vai ainoastaan tietyt niistä.

– Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

87 Toisin kuin valittaja väittää sekä unionin tuomioistuimelle esitetyn viidennen valitusperusteen ensimmäisen osan osalta että ensimmäisen valitusperusteen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisen tuomion 97, 152, 167, 186 ja 194 kohdassa luonut unionin kilpailuoikeuteen ”kolmansien teoista johtuvaan vastuuseen perustuvaa järjestelmää”.

88 Tältä osin on muistettava, että – kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 97, 152, 167 ja 186 kohdassa ja kuten lisäksi edellä 53–55 kohdasta ilmenee – kun emoyhtiö ja sen tytäryhtiö ovat osa SEUT 101 artiklassa tarkoitettua yritystä, kyseessä ei välttämättä ole sellainen emoyhtiön ja tytäryhtiön välinen rikkomiseen liittyvä yllytyssuhde eikä varsinkaan ensiksi mainitun osallisuus mainittuun rikkomiseen, jonka perusteella komissiolla olisi toimivalta osoittaa sakkojen määräämistä koskeva päätös emoyhtiölle, vaan tällainen toimivalta perustuu siihen, että asianomaiset yhtiöt muodostavat yhdessä SEUT 101 artiklassa tarkoitetun yrityksen.

89 Valituksenalaisen tuomion 105 kohdasta ilmenee lisäksi, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole myöskään myöntänyt ”harkintavaltaa yhtiön saattamiseksi vastuuseen toisen yhtiön rikkomisista”, mitä arvostellaan valittajan argumenteissa, jotka esitellään edellä 84 kohdassa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimittäin mainitussa 105 kohdassa todennut pääasiallisesti, että riidanalaisen päätöksen 260 perustelukappaleessa esitetyn huomautuksen tarkoituksena oli ainoastaan torjua argumentti, joka koski sitä, ettei aikaisemmissa Atofinalle osoitetuissa päätöksissä emoyhtiötä saatettu vastuuseen Atofinan toiminnasta. Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on pääasiallisesti tyytynyt toteamaan, ettei komissio väittänyt itsellään olevan sellaista harkintavaltaa, josta valittaja sitä arvosteli ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole – toisin kuin valittaja pyrkii esittämään viidennen valitusperusteen nyt käsiteltävässä osassa – vahvistanut, että unionin kilpailuoikeudessa olisi ”kolmansien teoista johtuvaan vastuuseen perustuva järjestelmä”.

90 Edellä 83 ja 84 kohdassa esitetyt argumentit perustuvat näin ollen virheellisiin oletta-muksiin, ja ne on hylättävä.

91 Tästä seuraa vastaavasti, että jos edellä 85 kohdassa mainittua moitetta ei jätettäisi tutkimatta selkeyden puuttumisen vuoksi, se olisi joka tapauksessa hylättävä, koska se on samansisältöinen kuin edellä 83 ja 84 kohdassa esitetyt väitteet.

92 Viidennen valitusperusteen kolmas osa on näin ollen hylättävä.

Viidennen valitusperusteen neljäs osa, jonka mukaan vastuuolettama on ristiriidassa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa

– Asianosaisten väitteet

93 Valittaja vetoaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen, jonka se väittää perustuvan siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että valittajaa ja muita riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuja emoyhtiöitä kohdeltiin samalla tavalla.

94 Komission mukaan pelkästään se, että sen lisäksi, että riidanalaisessa päätöksessä viitataan olettamaan emoyhtiön ratkaisevasta vaikutusvallasta kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin, esitetään lisää aihetodisteita Akzo Nobel -konsernin emoyhtiötä

vastaan, ei merkitse sitä, että komissio tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisivat syrjineet valittajaa. Tämä merkitsee komission mukaan pelkästään sitä, että aihetodisteet, joiden perusteella vastuuseen saattaminen Akzo Nobel NV:n rikkomisesta määritettiin, olivat ”vahvempia”, ilman että tämä merkitsisi sitä, että ne seikat, joiden avulla on mahdollista katsoa, että valittaja oli vastuussa Atofinan kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta, olisivat riittämättömiä.

– Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

95 Kuten edellä 63 kohdassa on todettu, valittaja ei nyt käsiteltävässä asiassa riitauta ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman – joka on esitelty edellä 56 ja 57 kohdassa – lainmukaisuutta sellaisenaan eikä tällaisen olettaman sovellettavuutta tapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa 98 prosenttia tytäryhtiöstään.

96 Edeltä 56, 57 ja 80 kohdasta ilmenee, ettei ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman soveltaminen edellytä, että emoyhtiön vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä esitetään täydentäviä aihetodisteita (ks. myös vastaavasti em. asia Akzo Nobel ym., tuomion 62 kohta).

97 Näin ollen pelkästään se, että komissiolla oli käytettävissään tällaisia täydentäviä aihetodisteita tiettyjen emoyhtiöiden muttei toisten osalta ja että se on maininnut nämä todisteet riidanalaisessa päätöksessä, ei merkitse sellaista oikeudellista virhettä, joka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt todeta valituksenalaisessa tuomiossa.

98 Tästä seuraa, että viidennen valitusperusteen neljäs osa ja näin ollen koko valitusperuste on hylättävä.

Toinen valitusperuste, joka koskee sellaista puolustautumisoikeuksien loukkaamista, joka seuraa kohtuusperiaatteen ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen virheellisestä tulkinnasta

99 Toisessa valitusperusteessaan valittaja väittää, että valituksenalaisen tuomion 64 kohtaan sisältyy oikeudellinen virhe, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jättää siinä ottamatta huomioon asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen. Kuten valituksesta nimenomaisesti ilmenee, valitusperusteen kyseinen osa kytkeytyy siihen moitteeseen, joka on esitetty ensimmäisen unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi saatetussa kanneperusteessa, joka on esitelty edellä 32 kohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa.

100 Toinen valitusperuste jakautuu kahteen osaan, joita on aiheellista käsitellä yhdessä.

Asianosaisten lausumat

101 Ensimmäinen osa liittyy siihen, että valittajan puolustautumisoikeuksia on loukattu menettelyn ensimmäisestä vaiheesta alkaen.

102 Elf Aquitainen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sen puolustautumisoikeuksien osalta vienyt kaiken arvon siltä tutkinnalta, joka tehtiin ennen väitetiedoksiannon lähettämistä. Valittaja arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se on katsonut, että asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatetta oli noudatettu, vaikka valittajalle ilmoitettiin siihen kohdistuvista epäilyistä ensimmäisen kerran väitetiedoksiannon yhteydessä.

103 Valittaja toteaa, ettei sen puolustautumisoikeuksien tällaista loukkaamista hallinnollisen menettelyn ensimmäisestä vaiheesta alkaen voida hyväksyä seuraavista kolmesta syystä:

– ensinnäkin SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten rankaiseva luonne merkitsee sitä, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi katsoa, että on riittävää, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta johtuvia takeita sovelletaan väitetiedoksiannon lähettämisestä eikä alustavasta tutkintavaiheesta alkaen

– seuraavaksi oikeus sekä saada tietoja että tulla kuulluksi tutkinnan alusta alkaen korostuu valittajan mukaan erityisesti, koska se ei ollut osallisena rikkomisessa eikä tiennyt siitä rikkomisen tekohetkellä

– lopuksi, koska valittajalle ei annettu ennakkotietoa tutkinnasta ja koska sille ilmoitettiin vasta väitetiedoksiannon vaiheessa siihen kohdistuvista epäilyistä, sillä ei ole ollut mahdollisuutta valmistella tehokkaasti puolustustaan. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei tältä osin ole vastannut valittajan istunnossa esittämiin argumentteihin, joiden mukaan se on väitetiedoksiantoa edeltävien neljän vuoden aikana, jolloin tutkinta oli käynnissä, voinut kadottaa tytäryhtiönsä itsenäisyyttä koskevia mahdollisia tietoja, mikä on peruuttamattomasti vaikuttanut sen puolustautumisoikeuksiin.

104 Komissio esittää, että koska se ei nyt käsiteltävässä asiassa ole toteuttanut valittajaa koskevia tutkintatoimenpiteitä, se ei myöskään ollut velvollinen ilmoittamaan sille epäilyistä alustavasta tutkinnasta alkaen.

105 Komissio väittää lisäksi muun muassa, että vaikka oletettaisiin, että valittajan mainitsema sääntöjenvastaisuus on tapahtunut, olisi joka tapauksessa tutkittava, onko tällainen sääntöjenvastaisuus ollut omiaan vaikuttamaan konkreettisesti sen puolustautumisoikeuksiin riidanalaisessa menettelyssä. Se, että valittaja on vasta väitetiedoksiannon saatuaan saanut tietää itseään koskevista epäilyistä, ei komission mukaan ole mitenkään vaikuttanut valittajan mahdollisuuteen yrittää kumota kyseinen olettama tai väittää, ettei olettamaa voitu soveltaa. Komissio väittää, että koska tytäryhtiön itsenäisyyttä koskevien todisteiden väitetty katoaminen kyseisen ajanjakson aikana on mainittu ensimmäistä kertaa istunnossa, sitä koskeva argumentti on jätettävä tutkimatta. Kyseistä väitettä ei komission mukaan ole myöskään tuettu yhdelläkään aihetodisteella.

106 Toisen valitusperusteen toinen osa koskee puolueettoman tutkinnan tarpeen kieltämistä.

107 Valittaja väittää tältä osin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole katsonut, että edes komission olisi pitänyt suorittaa alustava tutkinta puolueettomasti.

108 Tällaista kieltämistä ei valittajan mukaan voida hyväksyä, koska ensinnäkin puolueeton tutkinta on sellainen ennakkovaihe, jota pidetään välttämättömänä, jotta komissio voi tarvittaessa toteuttaa väitetiedoksiannon kaltaisen seuraamusmenettelyn aloittamista koskevan toimenpiteen.

109 Valittaja toteaa toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kieltäessään tällaisen tutkinnan tarpeen jättänyt ottamatta huomioon vaatimuksen, joka koskee tutkinnan puolueetonta suorittamista ja jota muun muassa asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate edellyttää. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on omaksumalla kyseisen kannan loukannut oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja yhdenvertaisuusperiaatetta irrottautumalla kokonaan tutkinnan puolueettomuuden valvonnasta. Se, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole suorittanut tällaista komission tutkinnan puolueettomuutta koskevaa valvontaa, perustuu valittajan mukaan siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hyväksynyt sen, että vastuuolettamaa on sovellettu valittajaan nähden heti

tutkinnan alusta lähtien tai jopa siitä lähtien, kun komissiolle on ensimmäisen kerran ilmoitettu rikkomisesta.

110 Valittaja toteaa tältä osin, että se, että tutkinta on sen osalta ollut väistämättä puolueellinen, perustuu siihen, että kolme erillistä toimivaltaa, eli tutkintaa, seuraamusmenettelyn aloittamista ja päätöksentekoa koskeva toimivalta, ovat keskittyneet kilpailusta vastaavalle komission pääosastolle. Valittaja toteaa, ettei tällaista valtuuksien sekoittamista komissiossa voida hyväksyä, kun otetaan huomioon SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien seuraamusten selvästi rankaiseva luonne.

111 Komissio puolestaan katsoo, ettei valittaja ole onnistunut näyttämään toteen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi kieltäytynyt valvomasta komission tutkinnan puolueettomuutta. Valittajan argumenteista, jotka koskevat toimivaltuuksien keskittymistä komissioon (ks. edellä 110 kohta), komissio väittää ensisijaisesti, että kyseiset argumentit on jätettävä tutkimatta, ja toissijaisesti, että ne ovat joka tapauksessa perusteettomia.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

112 Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti todettu, että perusoikeudet ovat erottamaton osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuin valvoo, mikä vahvistetaan myös SEU 6 artiklan 3 kohdassa. Unionin tuomioistuin on näin ollen toistuvasti todennut, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kilpailupolitiikan alaan liittyvien hallinnollisten menettelyjen toimittamisessa on unionin

oikeuden yleinen oikeusperiaate (ks. mm. asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

113 Siltä osin kuin on kyse EY 81 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä oikeuskäytännöstä ilmenee, että komission suorittama hallinnollinen menettely jakautuu kahteen erilliseen ja toisiaan seuraavaan vaiheeseen, eli alustavaan tutkintavaiheeseen ja kontradiktoriseen vaiheeseen, joista molempiin liittyy oma sisäinen logiikkansa. Alustavan tutkintavaiheen, joka kestää aina väitetiedoksiantoon asti, tavoitteena on tehdä komissiolle mahdolliseksi koota kaikki asiaankuuluvat seikat, joiden perusteella voidaan todeta kilpailusääntöjen rikkominen tai noudattaminen, ja ottaa ensimmäinen kanta menettelylinjaan ja siihen, kuinka menettelyä jatketaan. Sitä vastoin kontradiktorisen vaiheen, joka alkaa väitetiedoksiannosta ja päättyy lopullisen päätöksen tekemiseen, nojalla komission on voitava ottaa lopullisesti kantaa väitettyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. vastaavasti mm. yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 181–183 kohta ja em. asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 27 kohta).

114 Alustavan tutkintavaiheen osalta unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että se alkaa siitä hetkestä, jona komissio unionin lainsäätäjän sille antamia valtuuksia käyttäessään ryhtyy toimenpiteisiin, jotka merkitsevät moitetta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja joilla voi olla merkittäviä vaikutuksia kilpailusääntöjen rikkomisesta epäiltyjen yritysten tilanteeseen (ks. em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 182 kohta ja asia C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8725, 38 kohta).

115 Asianomaiselle yritykselle ilmoitetaan vasta kontradiktorisen vaiheen alussa väitetiedoksiannolla kaikista niistä olennaisista seikoista, joihin komissio menettelyn tässä vaiheessa perustaa näkemyksensä. Tästä seuraa, että yritys voi vasta väitetiedoksiannon

lähettämisen jälkeen täysimääräisesti käyttää puolustautumisoikeuksiaan (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 315 ja 316 kohta; em. asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 47 kohta ja asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 59 kohta).

116 Kun edellä esitetty otetaan huomioon, ne tutkintatoimenpiteet, jotka komissio suorittaa alustavan tutkintavaiheen kuluessa – erityisesti tarkistustoimenpiteet ja tietopyynnöt – voivat tietyissä tilanteissa merkitä moitetta unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja niillä voi olla merkittäviä vaikutuksia asianomaisten yritysten tilanteeseen.

117 Näin ollen on tärkeätä estää se, että puolustautumisoikeudet voisivat peruuttamattomasti vaarantua hallinnollisen menettelyn kyseisen vaiheen aikana, koska suoritetuilla tutkintatoimenpiteillä voi olla ratkaiseva merkitys hankittaessa todisteita sellaisista yritysten lainvastaisista toimista, joista ne voivat joutua vastuuseen (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 46/87 ja 227/88, Hoechst v. komissio, tuomio 21.9.1989, Kok., s. 2859, Kok. Ep. X, s. 145, 15 kohta ja yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 63 kohta).

118 Kohtuullisen määräajan noudattamisen osalta unionin tuomioistuin on todennut, että puolustautumisoikeuksien käyttämistä koskevan mahdollisen esteen tutkimista ei pidä rajoittaa hallinnollisen menettelyn kontradiktoriseen vaiheeseen, vaan sen on ulotuttava koko tähän menettelyyn siten, että se koskee sen kokonaiskestoa (ks. vastaavasti em. asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 49 ja 50 kohta ja asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 54 ja 55 kohta).

119 Samanlaisia näkökohtia on sovellettava siihen, onko – ja jos on, missä määrin – komissio velvollinen antamaan asianomaiselle yritykselle alustavasta tutkintavaiheesta alkaen tutkinnan kohdetta ja päämäärää koskevia tiettyjä sellaisia tietoja, joiden avulla tämä kykenee säilyttämään puolustuksensa tehokkuuden kontradiktorisessa vaiheessa.

120 Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että komissio olisi jo ennen sitä, kun tietyn yrityksen osalta toteutetaan ensimmäinen toimenpide, velvollinen kaikissa tilanteissa varoittamaan kyseistä yritystä unionin kilpailuoikeuteen perustuvien tutkintatoimenpiteiden tai seuraamusmenettelyn aloittamisen mahdollisuudesta varsinkin, jos komission tutkinnan tehokkuus perusteettomasti vaarantuisi tällaisen varoituksen takia (ks. vastaavasti em. asia Dalmine v. komissio, tuomion 60 kohta).

121 Unionin tuomioistuin on lisäksi todennut, että yksilöllisen vastuun periaate ei ole millään tavoin esteenä sille, että komission aikomuksena on ensin määrätä kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneelle yritykselle seuraamus ennen sen tutkimista, voidaanko rikkominen mahdollisesti lukea emoyhtiön syyksi (ks. yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009, Kok., s. I-8681, 82 kohta).

122 Näin ollen on todettava, että kunhan väitetiedoksiannon vastaanottaja saa mahdollisuuden esittää hallinnollisessa kontradiktorisessa menettelyssä tehokkaasti näkemyksensä komission esittämien seikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksellisyydestä, komissio ei – toisin kuin valittaja väittää – ole lähtökohtaisesti velvollinen ilmoittamaan tälle vastaanottajalle tutkintatoimenpiteestä ennen väitetiedoksiannon lähettämistä.

123 Tätä päätelmää ei nyt käsiteltävässä asiassa voida asettaa kyseenalaiseksi edellä 109 ja 110 kohdassa mainituilla argumenteilla.

124 Tämän tuomion 110 kohdassa mainittu argumentti on nimittäin jätettävä tutkimatta, koska sen perustelut ovat saman kuin edellä 35 ja 51 kohdassa esitetyt perustelut.

125 Edellä 109 kohdassa esitettyjen argumenttien osalta on vastaavasti todettava, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetusta aineistosta ilmenee, että valittaja on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa todennut, ettei sen osalta toteutettu suoraan yhtäkään alustavaa tutkintatoimenpidettä, aineistosta ei kuitenkaan ilmene, että valittaja olisi vaatinut mainittua tuomioistuinta toteamaan komission tutkinnan puolueellisuuden tai mainitun tutkintatoimenpiteen puuttumisen kokonaan.

126 Tästä seuraa, että edellä 109 kohdassa esitetty argumentti on jätettävä tutkimatta edellä 35 kohdassa mainitun oikeuskäytännön perusteella.

127 Edellä 103 kohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa mainitusta argumentista on riittävää todeta, että se koskee sellaista seikkaa, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisessa tuomiossa esittänyt tai jollaisesta se ei edes ole vihjannut, joten se on hylättävä.

128 Edellä 103 kohdan toisessa luetelmakohdassa esitetyistä argumenteista on seuraavaksi todettava, että edellä 88 ja 121 kohdasta ilmenee, ettei yksilöllinen vastuu ole esteenä sille, että komission aikomuksena on ensin määrätä kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneelle yritykselle seuraamus ennen sen tutkimista, voidaanko rikkominen mahdollisesti lukea emoyhtiön syyksi.

129 Edellä 103 kohdan kolmannessa luetelmakohdassa mainituista argumenteista on lopuksi todettava, että vaikka oletettaisiin, että ne olisi edellä 35 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä riippumatta otettava tutkittaviksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa esitettyinä laajennuksina kannekirjelmässä esitetystä perusteesta, on huomattava, että kyse on pelkistä toteamuksista, joita ei tueta minkäänlaisella konkreettisella seikalla.

130 Tällaisilla yleisillä, abstrakteilla ja epätäsmällisillä väitteillä ei myöskään lopulta voida osoittaa, että nyt käsiteltävässä asiassa puolustautumisoikeuksia olisi todella loukattu, mitä on tutkittava kullekin asialle ominaisten erityisten olosuhteiden mukaisesti (ks. analogisesti em. asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 52–61 kohta).

131 Toinen valitusperuste on edellä esitetyn perusteella hylättävä.

Kolmas valitusperuste, joka koskee perusteluvelvollisuuteen liittyviä oikeudellisia virheitä

Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee perustelujen käsitteeseen liittyvää oikeudellista virhettä ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamusten aineellista virheellisyyttä siltä osin kuin se on pitänyt riidanalaisen tuomion niukkoja perusteluja riittävinä

– Asianosaisten lausumat

132 Valittaja väittää kolmannen valitusperusteensa ensimmäisessä osassa ensinnäkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt virheen tukeutuessaan virheelliseen käsitykseen perusteluvelvollisuudesta.

133 Elf Aquitaine katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt todeta, että riidanalaisen päätöksen perustelut, jotka koskevat Elf Aquitainen saattamista vastuuseen kyseisestä rikkomisesta, olivat riittämättömät, jotta se olisi voinut tutkia, oliko päätös asianmukainen vai sisältyikö siihen mahdollisesti aineellisia virheitä tai muotovirheitä.

134 Valittaja toteaa, että toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 81, 82 ja 89 kohdassa, nyt käsiteltävässä asiassa ei ollut riittävää, että se kykeni riidanalaisen päätöksen perusteella ymmärtämään, että komissio moitti sitä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämisestä Atofinan liiketoimintapolitiikkaan nähden. Koska riidanalainen päätös ei – toisin kuin väitetiedoksianto – ole valmisteleva toimi, sen perustelujen pitäisi valittajan mukaan päinvastoin olla riittävän täsmälliset, jotta yhtäältä valittaja voisi saada tietoonsa ne syyt, joiden takia päätös oli tehty, ja arvioida päätöksen argumentteja päättääkseen mahdollisen kanteen nostamisesta ja jotta toisaalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voisi harjoittaa laillisuusvalvontaansa siinä tapauksessa, että riidanalainen päätös saatetaan sen käsiteltäväksi.

135 Elf Aquitainen mukaan kyseisten perustelujen olisi pitänyt olla täsmällisemmät varsinkin, kun i) valittajalle ei ollut ilmoitettu sen osalta toteutetuista seuraamusmenettelyn käynnistämistä koskevista toimista ennen kun se vastaanotti väitetiedoksiannon, ii) kyseiset toimet perustuivat yksinomaan vastuuolettamaan, jota ei tuettu yhdelläkään konkreettisella tosiseikalla ja joka osoittautui mahdottomaksi kumota, iii) komissio poikkesi tavanomaisesta ratkaisukäytännöstään ja iv) riidanalainen päätös merkitsi sitä, että useat valittajan perusoikeuksista asetettiin kyseenalaisiksi.

136 Edellisen kohdan iii alakohdassa mainitusta kolmannesta argumentista valittaja väittää muun muassa, että komissio on Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/C.39181 – Kynttilävahat) 1.10.2008 tehdyn päätöksensä (tiivistelmä julkaistu EUVL:ssä 2009, C 295, s. 17) tiivistelmän 574 perustelukappaleessa todennut, että riidanalainen päätös merkitsee irtiottoa sen aikaisemmasta ratkaisukäytännöstä muun muassa suhteessa valittajaan. Valittaja viittaa tältä osin myös (edellä 22 kohdassa mainittuun) orgaanisia

peroksideja koskevaan päätökseen, jossa hyvin samankaltaisissa olosuhteissa kuin ne, jotka vallitsevat nyt käsiteltävässä asiassa, siihen ei kohdistettu minkäänlaista moitetta tytäryhtiönsä Atofinan kollusiivisesta menettelystä.

137 Elf Aquitaine väittää toiseksi, että se, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut riidanalaisen päätöksen perustelut riittäviksi, perustuu aineellisesti virheellisiin toteamuksiin, koska kyseiset perustelut eivät ole pelkästään niukat, vaan ne ovat riittämättömät tai jopa puuttuvat kokonaan.

138 Valittaja toteaa yhtäältä, ettei riidanalaisessa päätöksessä ole vastattu tiettyihin nimenomaisiin argumentteihin, jotka on esitetty väitetiedoksiannon perusteella.

139 Valittaja toteaa toisaalta, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä tyytynyt hylkäämään yhtenä joukkona ja asiaa selittämättä valittajan muut argumentit yleisesti ja syrjivästi. Valittajan mukaan komissio ei esimerkiksi ilmoittanut, mitkä sille toimitetuista asiakirjoista olivat sellaisia, että ne komission mielestä tarjosivat ”vain yleisen näkemyksen liiketoiminnan johtamisesta”.

140 Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi näin ollen pitänyt kumota riidanalainen päätös perustelujen puutteellisuuden takia.

141 Komissio katsoo ensinnäkin, että kyseinen valitusperusteen osa on jätettävä tutkimatta, koska siinä ei yksilöidä täsmällisesti valituksenalaisen tuomion niitä seikkoja, jotka ovat arvostelun kohteena, tai oikeudellisia argumentteja, joihin valitusperusteen kyseisen osan tueksi vedotaan.

142 Komissio toteaa seuraavaksi, että emoyhtiöiden vastuuta koskeva oikeuskäytäntö ja komission ratkaisukäytäntö olivat hyvin tiedossa riidanalaiseen päätökseen johtaneen menettelyn alusta alkaen.

143 Komissio huomauttaa, että vaikka riidanalaiseen päätökseen johtaneen menettelyn ja orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen johtaneen menettelyn välillä ei vaikuttaisi merkityksellisten tosiseikkojen osalta olevan huomattavia objektiivisia eroja, se erilainen lähestymistapa, jonka komissio on omaksunut riidanalaisessa päätöksessä, voisi selittyä yhtäältä sillä, että asiassa T-203/01, Michelin vastaan komissio, 30.9.2003 annetun tuomion (Kok., s. II-4071) antamisajankohta sijoittuu orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen liittyvän väitetiedoksiannon ajankohdan ja riidanalaiseen päätökseen liittyvän väitetiedoksiannon ajankohdan väliin, ja toisaalta sillä, että komissio omaksui vuosien 2002 ja 2003 aikoihin uuden lähestymistavan.

– Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

144 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan SEUT 256 artiklasta, Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ensimmäisestä kohdasta ja unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan c alakohdasta seuraa, että valituksessa on ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaaditaan, että ne oikeudelliset argumentit, joihin erityisesti halutaan vedota tämän vaatimuksen tueksi (ks. mm. asia C-407/08 P, Knauf Gips v. komissio, tuomio 1.7.2010, Kok., s. I-6375, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

145 Toisin kuin komissio on tämän tuomion 141 kohdassa väittänyt, nyt käsiteltävä valitusperusteen osa täyttää mainitun oikeuskäytännön mukaiset vaatimukset, ja se on otettava tutkittavaksi.

146 Aineellisen kysymyksen osalta on muistettava, että EY 253 artiklassa määrätty perusteluvelvollisuus on olennainen muotomääräys, joka on erotettava perustelujen aineellisesta paikkansapitävyydestä, koska viimeksi mainittu koskee riidanalaisen toimen aineellista lainmukaisuutta (ks. asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1719, 67 kohta ja asia C-17/99, Ranska v. komissio, tuomio 22.3.2001, Kok., s. I-2481, 35 kohta).

147 EY 253 artiklassa edellytettyjen perustelujen on näin ollen oltava kyseisen toimen luonteen mukaisia ja niistä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä riidanalaisen toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden (ks. em. asia Ranska v. komissio, tuomion 35 kohta ja em. asia Deutsche Telekom v. komissio, tuomion 130 kohta).

148 Yksittäistapauksia koskevien päätösten osalta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että perusteluvelvollisuuden tarkoitus on paitsi antaa toimivaltaiselle tuomioistuimelle mahdollisuus tutkia päätöksen laillisuus, myös antaa asianosaiselle riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös asianmukainen vai onko se mahdollisesti virheellinen, jolloin sen pätevyys voidaan riitauttaa (ks. vastaavasti mm. asia C-199/99 P, Corus UK v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11177, 145 kohta ja yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 462 kohta).

149 Perustelut on näin ollen lähtökohtaisesti ilmoitettava asianosaiselle samaan aikaan kuin sille vastainen päätös. Perustelujen puuttumista ei voida korjata sillä, että asianosainen saa päätöksen perustelut tietoonsa unionin toimielimissä käytävän menettelyn aikana (ks. asia 195/80, Michel v. parlamentti, tuomio 26.11.1981, Kok., s. 2861, 22 kohta; asia C-351/98, Espanja v. komissio, tuomio 26.9.2002, Kok., s. I-8031, 84 kohta; yhdistetyt asiat C-199/01 P ja C-200/01 P, IPK-München ja komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. I-4627, 66 kohta ja em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 463 kohta).

150 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille toimenpide on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia yksityiskohtia, sillä tutkittaessa sitä, täyttävätkö toimenpiteen perustelut EY 253 artiklan vaatimukset, on otettava huomioon sen sanamuodon lisäksi myös asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt (ks. mm. em. asia komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomion 63 kohta; asia C-413/06 P, Bertelsmann ja Sony Corporation of America v. Impala, tuomio 10.7.2008, Kok., s. I-4951, 166 ja 178 kohta ja em. asia Deutsche Telekom v. komissio, tuomion 131 kohta).

151 Oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että toimen perustelujen pitää kuitenkin olla johdonmukaiset eikä niissä saa varsinkaan olla sisäisiä ristiriitaisuuksia, jotka haittaisivat toimeen johtaneiden syiden ymmärtämistä (ks. analogisesti em. asia Bertelsmann ja Sony Corporation of America v. Impala, tuomion 169 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

152 Silloin, kun – kuten nyt käsiteltävässä asiassa – unionin kilpailusääntöjen soveltamista koskeva päätös koskee useita adressaatteja ja vastuuseen saattamista tietystä kilpailusääntöjen rikkomisesta, sen on sisällettävä riittävät perustelut kunkin adressaatin osalta ja erityisesti sellaisten adressaattien osalta, joiden kyseisen päätöksen mukaan katsotaan olevan vastuussa rikkomisesta. Sellaisen emoyhtiön osalta, jonka katsotaan olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta, tällaisen päätöksen tulee näin ollen lähtökohtaisesti sisältää seikkaperäinen esittely niistä perusteluista, joiden takia kyseisen yhtiön katsotaan olevan vastuussa rikkomisesta (ks. analogisesti asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 93–101 kohta).

153 Siltä osin kuin on erityisemmin kyse komission sellaisesta päätöksestä, jossa tiettyjen adressaattien osalta tukeudutaan ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevaan olettamaan, on todettava, että komissio on joka tapauksessa velvollinen – uhalla, että mainittu olettama muodostuu todellisuudessa sellaiseksi, ettei se ole

kumottavissa – ilmoittamaan kyseisille adressaateille riittävät syyt siihen, miksi ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin on vedottu, eivät ole riittäneet kumoamaan mainittua olettamaa. Komission velvollisuus perustella päätöksensä tältä osin perustuu muun muassa mainitun olettaman luonteeseen sellaisena kumottavissa olevana olettamana, jonka kumoaminen edellyttää asianomaisilta näytön esittämistä asianomaisten yhtiöiden välisistä taloudellisista, organisatorisista ja oikeudellisista yhteyksistä.

154 On muistettava, ettei komissio ole kuitenkaan velvollinen tällaisessa yhteydessä ottamaan kantaa sellaisiin seikkoihin, jotka selvästikään eivät liity aiheeseen tai jotka ovat merkityksettömiä tai selvästi toissijaisia (ks. analogisesti em. asia komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomion 64 kohta; yhdistetyt asiat C-341/06 P ja C-342/06 P, Chronopost ja La Poste v. UFEX ym., tuomio 1.7.2008, s. I-4777, 89 kohta ja em. asia Bertelsmann ja Sony Corporation of America v. Impala, tuomion 167 kohta).

155 Lisäksi oikeuskäytännöstä ilmenee, että vaikka vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaisen komission päätöksen perustelut voidaan esittää tiivistäen, esimerkiksi viittaamalla tähän käytäntöön, komission on nimenomaisesti selostettava päättelyään, jos sen päätös menee huomattavasti pidemmälle kuin aikaisemmat päätökset (ks. mm. asia 73/74, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique ym. v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok., s. 1491, Kok. Ep. II, s. 535, 31 kohta ja asia C-295/07 P, komissio v. Département du Loiret, tuomio 11.12.2008, Kok., s. I-9363, 44 kohta).

156 Valittaja väittää kolmannen valitusperusteen nyt käsiteltävässä osassa pääasiallisesti, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt todeta, että riidanalainen päätös oli valittajan osalta perusteltu puutteellisesti.

157 Kuten valituksenalaisen tuomion 87 kohdasta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle esitettyyn aineistoon kuuluvista seikoista ilmenee, ne väitteet, jotka valittaja on esittänyt vastauksena väitetiedoksiantoon kumotakseen komission soveltaman

olettaman, luetellaan suppeasti riidanalaisen päätöksen 257 perustelukappaleessa. Komission kannanotto näihin seikkoihin sisältyy kyseisen päätöksen 258–261 perustelukappaleeseen.

158 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näiden näkökohtien perusteella ja esiteltyään valituksenalaisen tuomion 85 kohdassa mainitun päätöksen 258 perustelukappaleen pääkohdat todennut valituksenalaisen tuomion 86 kohdassa, että ”vaikka komissio on [mainitussa perustelukappaleessa] nimenomaisesti todennut, että 98 prosentin omistaminen oli riittävää, jotta Elf Aquitainen voitiin katsoa olevan vastuussa Atofinan toiminnasta, se on kuitenkin täsmentänyt myöhemmin kyseisessä perustelukappaleessa, ettei kantajan esittämä näyttö mahdollistanut olettaman kumoamista”.

159 Vaikka komissio riidanalaisen päätöksen 259–261 perustelukappaleessa vastaa tiettyihin argumentteihin, jotka valittaja on sille esittänyt, kyseisillä perustelukappaleilla ei kuitenkaan vastata useisiin muihin argumentteihin, joiden osalta ainoa riidanalaisessa päätöksessä oleva kannanotto on mainittu 258 perustelukappale. Edellä 54–58 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti nämä argumentit koskivat erityisesti taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia seikkoja tarkoituksena osoittaa, että kyseisten tosiasioiden ajankohtana Atofina päätti itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla eikä sanottavissa määrin toiminut emoyhtiönsä antamien ohjeiden varassa.

160 Kyse on pääasiallisesti seuraavista valittajan argumenteista:

– Elf Aquitaine on pelkästään puhdas holding-yhtiö, jolla ei ole operatiivisia toimintoja ja joka kuuluu konserniin, jolle on ominaista sen tytäryhtiöiden hajautettu johtaminen

– se, miten Atofinan toimintaa markkinoilla johdetaan, ei riipu Elf Aquitainen antamista ohjeista

– Atofina ei ole ilmoittanut toiminnastaan markkinoilla Elf Aquitainelle

– Atofinalla oli toimivalta tehdä sopimuksia ilman Elf Aquitainen ennakkoon antamaa lupaa

– Atofina oli rahoituksen osalta itsenäinen suhteessa Elf Aquitaineen

– Atofina oli aina määritellyt oikeudellisen strategiansa itsenäisesti, ja

– kolmansien osapuolten saama käsitys.

161 Kuten tämän tuomion 150 ja 154 kohdasta ilmenee ja kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa valituksenalaisen tuomion 90 kohdassa, komissio ei toki ole välttämättä velvollinen ottamaan kantaa kaikkiin asianomaisten osapuolten sille esittämiin argumentteihin.

162 Tämän tuomion 150 kohdasta ilmenee kuitenkin myös, että perusteluja koskevaa vaatimusta on arvioitava siten, että huomioon otetaan kunkin yksittäistapauksen olosuhteet.

163 Valittaja toteaa, että riidanalaiselle päätökselle ja sille menettelylle, jonka osana se on annettu, on ominaista erityisesti se, että mainitussa päätöksessä on poikettu komission tavanomaisesta ratkaisukäytännöstä erityisesti sillä perusteella, että siinä on valittajan osalta tukeuduttu olettamaan, joka koskee sen vastuuta tytäryhtiöidensä toiminnasta, esittämättä sellaisia täydentäviä seikkoja, joilla pyrittäisiin osoittamaan puuttumista kyseisen tytäryhtiön liiketoimintaan.

164 Komissio väittää tältä osin, että emoyhtiöiden vastuuta koskeva oikeuskäytäntö ja komission ratkaisukäytäntö olivat hyvin tiedossa riidanalaiseen päätökseen johtaneen menettelyn alusta alkaen. Kirjelmissään komissio kuitenkin toteaa, että ”komissio ei aina käyttänyt koko yhtiön omistamiseen perustuvaa olettamaa samalla tavalla”. Lisäksi on todettava, että vaikka komissio ilmoittaa päättäneensä ”vuosien 2002 ja 2003 aikoihin” soveltaa tällaista olettamaa järjestelmällisemmin, se ei viittaa yhteenkään päätökseen tai muuhun asiakirjaan, josta tällainen lähestymistavan muutos ilmenisi. Komissio ei myöskään ota suoraan kantaa valittajan toteamukseen siitä, että edellä 136 kohdassa mainitun 1.10.2008 tehdyn päätöksen 574 perustelukappaleessa olisi myönnetty, että riidanalainen päätös merkitsee irtiottoa aikaisempaan ratkaisukäytäntöön nähden muun muassa valittajan osalta.

165 Kuten erityisesti edeltä 136 ja 143 kohdasta ilmenee, nyt käsiteltävässä asiassa on joka tapauksessa selvää, ettei valittajalle orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä määrätty maksettavaksi yhdessä ja yhteisvastuullisesti tytäryhtiönsä kanssa sakkoa sellaisen kilpailusääntöjen rikkomisen perusteella, johon kyseinen tytäryhtiö olisi syyllistynyt, vaikka on ilmeistä, ettei näissä kahdessa asiassa ole – ainakaan valittajan näkökulmasta – nähtävissä sellaisia objektiivisia eroja, jotka liittyvät valittajan ja sen tytäryhtiön välisiin yhteyksiin.

166 Riidanalaiselle päätökselle ja siihen liittyvälle menettelylle ovat ominaisia seuraavat olosuhteet:

– koska kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevään Atofinan toimintaan liittyvä sakko on määrätty yhteisvastuullisesti Atofinan ja valittajan maksettavaksi, sakon laskentapohjaa laskettaessa on sovellettu korkeampaa kerrointa, joten sakon lopullinen määrä on todennäköisesti huomattavasti suurempi kuin tapauksessa, jossa sakko määrätään ainoastaan tytäryhtiölle

– sakko on määrätty valittajalle pelkästään sellaisen olettaman perusteella, jonka mukaan ”Elf Aquitaine on vastuussa tytäryhtiönsä Atofinan toiminnasta” ja joka ei soveltamisensa puolesta ole välttämättä samanlainen kuin tämän tuomion 56 ja 57 kohdassa mainittu ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskeva olettama

– kuten tämän tuomion toisen valitusperusteen käsittelyä koskevasta osasta ilmenee, valittajalle on muodollisesti ilmoitettu siitä mahdollisuudesta, että sen katsotaan olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä tytäryhtiönsä toiminnasta vasta väitetiedoksiannon vaiheessa eli neljä vuotta komission tutkinnan alkamisesta

– vastauksena väitetiedoksiantoon valittaja on – kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle esitetystä aineistosta ilmenee – esittänyt joukon argumentteja ja tukeutunut näissä argumenteissaan muun muassa unionin oikeuskäytäntöön, komission ratkaisukäytäntöön ja tiettyihin liitteenä toimitettuihin asiakirjoihin.

167 Tässä tilanteessa on todettava, että – kuten edeltä 146–155 kohdasta ja erityisesti 148, 152, 153 ja 155 kohdasta ilmenee – ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen

tehtävänä oli kaikki asiaan liittyvät olosuhteet – erityisesti sellainen lähestymistavan muutos, jota tässä oikeudenkäynnissä ei ole kiistetty ja joka on ilmennyt suhteessa valittajaan orgaanisia peroksideja koskevan päätöksen ja riidanalaisen päätöksen välillä – huomioon ottaen kiinnittää erityistä huomiota siihen, sisältääkö viimeksi mainittu päätös yksityiskohtaisen esityksen niistä syistä, joiden perusteella komissio katsoi, etteivät valittajan esille tuomat seikat riittäneet kumoamaan kyseisessä päätöksessä sovellettua olettamaa.

168 Kuten valituksenalaisen tuomion 85 kohdasta ilmenee, riidanalaisen päätöksen 258 perustelukappale, joka on komission ainoa kannanotto, joka liittyy edellä 160 kohdassa lueteltuihin argumentteihin, perustuu kuitenkin ainoastaan toistuviin ja yleisluonteisiin toteamuksiin ja kieltoihin. Nyt käsiteltävän asian olosuhteissa on todettava, että täydentävien täsmennysten puuttuessa tällainen joukko toteamuksia ja kieltoja ei mahdollista sitä, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voisi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Mainitun perustelukappaleen sanamuodon takia vaikuttaa esimerkiksi hyvin vaikealta tai jopa mahdottomalta tietää, hylättiinkö ne aihetodisteet, jotka valittaja esitti kumotakseen komission siihen soveltaman olettaman, siksi, etteivät ne vakuuttaneet komissiota, vai siksi, että komission mielestä pelkästään se, että valittaja omistaa 98 prosenttia Atofinasta, oli riittävää, jotta valittajan voitiin katsoa olevan vastuussa Atofinan toiminnasta, riippumatta niistä aihetodisteista, joita valittaja esitti vastauksena väitetiedoksiantoon.

169 Mainittua 258 perustelukappaletta ei näin ollen voida tulkita siten, että siinä perusteltaisiin oikeudellisesti riittävällä tavalla komission kanta useisiin valittajan yksityiskohtaisiin argumentteihin nähden.

170 Kun edellä esitettyjen seikkojen valossa on todettava, että kun otetaan huomioon nyt käsiteltävän asian olosuhteet ja edellä 147–155 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on

valituksenalaisen tuomion 91 kohdassa todennut, että riidanalainen päätös oli EY 253 artiklan mukainen, ja kun se ei ole todennut virheellisyyttä siinä, että riidanalaisen päätöksen perustelut ovat puutteelliset valittajalle määrättyä sakkoa koskevilta osin.

171 Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hyväksyttävä.

Kolmannen valitusperusteen toinen osa sekä neljäs ja kuudes valitusperuste

172 Kolmannen valitusperusteen toinen osa koskee olennaisesti sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelujen tietyt osat ovat käsittämättömiä ja kehäpäätelmänomaisia.

173 Neljännessä valitusperusteessaan valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 160 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa ylittänyt laillisuusvalvontansa rajat korvaamalla komission puutteelliset perustelut omillaan.

174 Kuten edeltä 27 kohdasta ilmenee, kuudes valitusperuste on esitetty toissijaisesti.

175 Kun otetaan huomioon kolmannen valitusperusteen ensimmäiseen osaan annettu vastaus, ei ole aihetta tutkia sen toista osaa eikä neljättä tai kuudetta valitusperustetta.

176 Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella valitus on hyväksyttävä ja valituksenalainen tuomio on kumottava.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsitelty kanne

177 Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisen kohdan toisen virkkeen mukaan unionin tuomioistuin voi silloin, kun valitus hyväksytään ja kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaisu kumotaan, ratkaista asian lopullisesti itse, jos asia on ratkaisukelpoinen. Tilanne on tämä nyt käsiteltävässä asiassa.

178 Kuten edellä 9 kohdasta ilmenee, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetyistä perusteista toinen koskee perustelujen puutteellisuutta. Tässä perusteessa valittaja väittää, että riidanalaisen päätöksen perustelut ovat puutteelliset, koska kyseisessä päätöksessä valittajan katsotaan olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta pelkästään sen viimeksi mainitusta omistamansa osuuden suuruuden perusteella, ilman muita selityksiä.

179 Kun otetaan huomioon ne näkökohdat, jotka edellä 144–171 kohdassa on esitetty kolmannen valitusperusteen ensimmäisen osan käsittelyn yhteydessä, on todettava, että mainittu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetty toinen peruste on hyväksyttävä.

180 Riidanalainen päätös on näin ollen kumottava siltä osin kuin siinä todetaan – esittämättä asian olosuhteiden kannalta riittäviä perusteluja – valittajan olevan vastuussa kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta ja siltä osin kuin siinä määrätään valittajalle sakko.

181 Tässä tilanteessa ei ole aihetta käsitellä muita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitettyjä perusteita.

Oikeudenkäyntikulut

182 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan ensimmäisessä kohdassa määrätään, että silloin, kun valitus on perusteeton tai kun valitus on perusteltu ja unionin tuomioistuin ratkaisee itse riidan lopullisesti, se päättää oikeudenkäyntikuluista.

183 Työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota sovelletaan sen 118 artiklan nojalla muutoksenhakumenettelyyn, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Saman työjärjestyksen 69 artiklan 3 kohdan ensimmäisessä alakohdassa määrätään kuitenkin, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi tai jos tähän on erityisiä syitä, unionin tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kumpikin vastaa omista kuluistaan.

184 Koska asiassa osa muutoksenhaun yhteydessä esitetyistä vaatimuksista on ratkaistu valittajan ja osa komission hyväksi, ne on velvoitettava vastaamaan kyseiseen menettelyyn liittyvistä omista kuluistaan.

185 Siltä osin kuin on sitä vastoin kyse ensimmäisessä oikeusasteessa nostettuun kanteeseen liittyvistä kuluista, on todettava, että koska komissio on lopullisesti hävinnyt asian, se on velvoitettava korvaamaan ensimmäisessä oikeusasteessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut, koska valittaja on sitä vaatinut.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-174/05, Elf Aquitaine vastaan komissio, 30.9.2009 antama tuomio kumotaan.

2) [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 19.1.2005 tehty komission päätös K(2004) 4876 lopullinen (asia COMP/E-1/37.773 – MCAA) kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan, että Elf Aquitaine SA on vastuussa kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja siltä osin kuin sille määrätään sakko.

3) Elf Aquitaine SA ja Euroopan komissio vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan, jotka ovat aiheutuneet tämän valituksen käsittelystä.

4) Euroopan komissio velvoitetaan korvaamaan ensimmäisessä oikeusasteessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

Allekirjoitukset